

pa z drugimi vprašavnimi besedami: kdo, kaj i. dr. Vprašavna besedica li se pa stavlja za kakšno drugo besedo. p.: Si li prišel o pravem času?

V vprašavnih stavkih se stavlja časovnik na prvo mesto, ker v takšnih stavkih praša, ali se djanje spolnuje; časovniki so pa ravno besede, s katerimi naznanujemo djanje.

Nemški besedni red počitan je v mnogo zgledih. pod c. A. namreč: Vaje nemško-slovenske imajo za vse vodila primerne izglede.

Opombe povedo, kako se v nemškem rabi in stavlja zanikavna besedica: nicht in kein. Časovniki: können, dürfen, mögen, müssen, sollen, wollen so pomagavni časovniki, ali ne pomagajo izraževati časovnike v prešlem in prihodnjem času, temuč le povedo ali je djanje mogoče: können, dürfen, mögen ali pa de se mora zgoditi: müssen, sollen, wollen. So tedaj ti časovniki nepopolni časovniki, ki želé še družega časovnika, da se djanje pové: Ich kann. Was? Ich kann arbeiten. Das Kind muss. Was? Das Kind muss, soll den Aeltern willigen Gehorsam leisten.

Drugega pojasnila tukaj menda treba ni, ker obilne vaje slovensko-nemške tudi to reč pojasnujejo. Pri branji pa naj učenik večkrat otroke napeljuje, da delajo vprašavne stavke iz pripovedovavnih, zanikavne iz terdivnih, da se otrokom v kri in meso priraste, kajti, kolikor bolj razumevali bodo posamezne stavke, toliko bolj razumevali bodo cele berilne vaje in spise.

(Dalje prib.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

xxx.

U. Mimo se bere tukaj, drugod pa tudi memo, mem.

T. Že Metelko ima to trojno pisavo zaporedoma: mimo, mémo, mem, in pové tudi, zakaj se piše *i* v mimo; ker se izpeljuje iz korenike *mi-* v minem, miniti ali minuti (praeterire, mimo praeter).

U. Ali je po tem pisava memo ali mem napčna?

T. Napčna ne more biti, ker se *e* na tauko izrekuje po mnogih krajih, in se sicer ta dva glasnika večkrat zmenjmeta, p. spremenjati — spremenjati, začenjati — začinjati, smejati — smējati, svet — svīt itd.

U. Ali se ne vjema mimo tudi s simo, sim?

T. Nekaj že; in kakor smo v sim (sim, simle, lésim vid. Potočnik; Hrovatje simo, sjemo), kam, tam nam. kamo, tamo itd. o na koncu opustili, tako smo ga tudi v mem.

U. Lepo se podá mimo ali mémo v drugi ali sodnji stopnji.

T. V primerah se sklepa stavna stopnja s kakor, ko in kot, sodnja pa razun teh z od, mem, mimo in z rodovnim sklonom: brat je večji od mene ali memo mene, nam. je večji kakor jaz ali kot jaz; — im Vergleich mit: skušaja pokaže, kaj je človek mem človeka; letošnja zima je gorka mem vlanske itd.

XXXI.

U. Ne vem, zakaj smo se v kratkem skorej vsi poprijeli pisave da; pred nekaj časom se je sploh pisalo de.

T. Ker imajo da *a)* bližnji Slovani; *b)* ker se govori sim ter tje po Slovenskem, ne le po dolenskih, ampak tudi po gorenskih, po zahodnjih krajih slovenstva.

U. Pa se de tudi govori, in ali bi se ne ločila po tem dobro vez de od glagola da?

T. Ker se de tudi govori, naj se torej piše, in dobri slovničarji imajo oboje: da in de (Metelko). Zastran glagola je pa ravno taka, kakoršna je z de: da in dá, de in dé ali dene. Ker se v pisanju lahko razloči in zaznamnja, bi morebiti ne bilo napačno rabiti časih da časih de, kakor beseda nanese in lepoglasje veleva, da se ohrani različnost. (cf. dass — damit, ut — uti itd.)

U. Kaj pa de, nam. kaj pa da, in se ve da, nam. se ve de! — Ali se ne piše iz tistega razloga zdaj vender zdaj pa vendar?

T. Da je beseda ta sestavljena, je gotovo; ali kakor se ven različno piše, tako se spreminja tudi vender: ven, von, vun in celo van, vin; vender, vendar, vønder, vunder, in vener, viner.

U. I kaj je torej misliti o tej besedi?

T. Razlaga se *a*) iz nekdanjega *vnu* (*venu immer, ven in ven immerfort*) z nataknenim *d* kakor v *ondi* itd. (*Metelko*); *b*) iz *ven aus*, kar dolenski Kranjec z Dalmatincem in Hrovatom sploh v *van* (izvan *ausser, samo da, van da, van da ne*), uno pa v *vin, vinder* spremení; *c*) iz *vém da že*, kakor uči Miklosiè, in torej razno pisanje z *de in da: vender, vendar* kakor *p. menda in mende* (*menim da*), morda in *morde* (*more da*) itd.

U. Zdaj pa toliko vem kakor pred, ktera je prava razlaga!

T. Viditi je, da so se poslednje skorej sploh prijeli, dasiravno mi je po nji marsikaj še temno in nenavadno; tako post. se *a*) izrekuje v *vender* obakrat poglasni *e*, v *vém* visoki *e* z zaglasnim *i*, in v *de* globoki *e*; *b*) *n* se sicer večkrat spreha v *m* (*hraniti — hramba, spremeniti — sprememba* itd.), *m* pa celo malokdaj in nenavadno v *n* (*dan nam. dam, van nam. vam, netopir in matopir* itd.); *c*) izrekuje se tudi brez *d*: *vener*, in kakor ima Miklosiè sam celo *vini* (*fortasse, tamen*). Po vsem tem morebiti vendar ni tako prazna razlaga iz hrovaškega *van da* z nanašavnim *r*?

U. Pisali bomo menda le vendar ali vender, bodi si prava razlaga kterakoli. Kako je neki to, da se besedica ven tako različno piše: *van, ven, vin, von in vun*?

T. V staroslovenskem se je glasila *vn* z jerom ali terdim polglasnikom *vmes*, in tega so Hrovatje in nekteri južni Slovani spremenili v *a* in sim ter tje v *i*: *van, vin*; mi Slovenci sploh v *e*, nekteri v *o* ali *u*: *ven, von in vun*. O tej pisavi piše Metelko prav takole: „Želim, da bi se v marsikterih posameznih besedah zedinili in pisali, n. pr.: *ven, vender, in ne: vun ali von, vunder ali vunder*. Že nekđaj so pisali *ven*, ker se tukaj izgovarja polglasni *e* kakor v *oven* in se tudi izpahne kakor v tem, n. p.: *ven* (*hinaus*), *vnej* (*draussen*), *oven*, pri *ovnej* po starem (po novem pri *ovnu*). Nekteri pa méni: *vun* se mora pisati zavolj izpeljave, ker se v *zunej* (ali *zvunaj*, kakor nekteri pišejo) *u* izrekuje. Res je, da se v *zunej u* izrekuje, ali kakor se velikrat *u* v *-ov* ali *-ev* povzdigne, n. pr.: *kupujem, kupovati, kraljujem, kraljevati*, tako se tudi *v* ali *ev* v *u* spremeni, tedaj je *zunej* iz *ven*, *vnej*, kakor *bruno* iz nekdanjega *brevno*, ali *duri* iz nekdanjega *dveri* itd. Po doslednosti v izpeljavi je tudi treba pisati: *svetujem, verujem, kmetujem* itd. ne *svetjem, verjem, kmetjem* itd.; iz tega se ne more izpeljati: *svetovati, verovati* itd., akoravno se v *svetujem, verujem* itd. po pravi izreki le polglasen *u* sliši.“ (Nov. 1853). — Iz tega se more spoznati, da je

ven (hinaus, foras) prav za prav nekdanji toživni, vnej ali vni (draussen, foris, vani — vuni) nekdanji skazavni sklon, in da je pisanje *zvunaj* ali *zvunah* (skaz. množ. kakor časih, sploh nam. spolih) namesti *zunaj* ali *zunej*, *razvun* nam. *razun* (*razven*) itd. nepotrebno.

XXXII.

U. Vjemale se v pomenu besedi vedno in zmirom, ktera se tudi kej mnogotero piše: *zmír*, *zmírej*, *zmíraj*, *zmirom*, in celo *zmeraj*, *zmeram*, *zmerom*.

T. Vedno je iz *a*) *vediti*, in pomeni to kar *védoma*; *b*) iz *v* in *eden* (in *einem fort*, *immerfort*, *immer*, *continuo*), in se lahko loči od večno iz *vek* (*aevum*, *ewig*, cf. *hrov. uviek*, *vaviek* in *ujedno*).

U. Kako se razloči *zmíraj* in *zmeraj*, *zmirom* in *zmerom*?

T. Kteri pišejo *zmeraj*, *zmeram* ali *zmerom*, izpeljujejo iz *z* in *mera* (*z mero*, *v eno mero*, *v eno mer*, *venomer*). Ne vem, ali se da po tej razlagi opravičiti pisava *zmeram* ali *zmerom*; v *novoslovenskem* težko.

U. Odkod izpeljujejo pa tisti, kteri pišejo *zmíraj* in *zmirom*?

T. *a*) Iz besede *mir* (*pax*), ktero *ogerski Slovenci* izrekujejo tudi *mer*, in tedaj pomeni *zmír*, *zmírej*: *ruhig*, *immer*: *bodi zmír* (*sei ruhig*), *pusti ga zmír* ali *zmirom* (cf. *bleib immer*, *mane dum*; *geh immer*, *abi modo*); *b*) iz *staroslov. besede mir*, kar pomeni *svét* (*mundus*), in po obeh teh naklonih se ima pisati *z i* ne pa *z e*.

U. V čem se ločijo vendar končnice *é* ali *ej*, *aj*, *am* in *om*?

T. Znano je, da je veliko nekdanjih imen se nekako skercilo in spreverglo, da se rabijo zdaj kot *narečja* (*navetja*, *adverbia*) in namesti *predlogov*. Ohranile so le nektere sklonila. Tako bi bilo postavim: *zmír* toživni sklon (cf. *zvečer*, *dans*, *letos*), *zmír* ali *zmírej* nekdanji skazavni (cf. *časi*, *spomladi*, *sinoči*), *zmíram* ali po *druzih oblikah zmirom* (iz *stsl. zmírm*, *zmirom*) storivni (cf. *križ'm* ali *križem*). *Zlog ej* je (po *izreki nam. é*) le *zdaljšanje* ali *opisanje nekdanjega jat*, ali pa je *strinjenje končnice aj*, ktera je iz *a* s pridjanim *j* (*kaj*, *davnaj*, *skoraj*, *kdaj*, *tedaj* itd.) in *njo pišejo z drugimi južnimi Slovani* tudi *mnogi Slovenci*.

XXXIII.

U. Doslej oblike njihne (podobe, njihne babice) nisem našel, in ne vem se spomniti, da bi bil jo kje slišal v govorjenji.

T. Tudi meni se dozdeva, da ne more biti pravilna. Za moške osebe je pri svojivnih ali lastnih prilogih in zaimkih obrazilo ov ali ev, ova, ovo, za ženske pa in, ina, ino, kjer ostane pri živih osebah *i* nepremakljiv.

U. Ali se ne narejajo taki prilogi iz rodivnega sklona?

T. Se ve da; torej ima bratov, sestrin, ina, ino; iz osebnega zaimena njega — njegov, a, o, ž. nje — njein = njen, a, o (hrov. njejin in njezin cf. druji, drujega, družega); v dvoj. št. najin, vajin (ne pa najen, vajen), njun (in njen) a, o; v množ. njih-ov, a, o. Ko bi se iz njih naredilo svojivno zaimo z obrazilom in, bi se *h* pred ko ne mogel spremeniti (njis- in ali njis- in), česar pa menda še nikoli nikjer nihče ni slišal.

U. Sej se še njihov malokdaj sliši.

T. Res imajo po zahodnjih krajih, po Gorenškem v tej priliki raji kar rodivni sklon osebnega zaimena (njih — eorum, earum — hiša, naju, vaju brat, njega, nje mati itd.), po Dolenskem se sliši oboje (njih in njihova hiša itd.), kar se tudi v pisanji lepo podá.

U. Ali bi se ne smela pisati iz njega oblika njegov nam. njegov, ova, ovo?

T. Imamo sicer dokaj prilogov na *av*: kervav, hripav; zaimkov: čigav ali čegav, a, o; onegav ali ongav, a, o; vendar je iz njega (kakor iz brata) bolj navadna in pravilna oblika njegov, ova, ovo (bratov, a, o).

Šolska roba.

Kako naj se učenci vadijo pisma spisovati.

Učencik: Janez, ti imaš že stergano sukno, in bi rad imel novo, pa nimam denarja; kaj boš storil?

Učencic: Bom očeta prosil, da mi bodo novo kupili.

Učencik: Pa vsi otroci niso doma pri starših; kaj morajo tedaj taki storiti, če starše kaj prosijo?

Učencic: Morajo staršem pisati.